

Türkiye, 21. yüzyılın ilk çeyreğini tamamlamak üzereyken birtakım bunalımlara şahit olmaktadır. Bunları aşmak için gerekli olan araçlar ise dönemimizin koşulları gereği kısıtlanmıştır. Diğer bir deyişle, popülizm çağından nasibini alan Türkiye, her ne kadar küresel ve teknolojik gelişmelerin avantajlarına sahip olsa da bir bunalımdan diğerine sürüklenirken ulusal kriz içerisine girmiştir. Türkiye’de böyle bir krizin geçmişte daha ağır şartlarda yaşandığını göz önüne aldığımızda bu bunalımların önüne geçme çabasının önemi anlaşılacaktır. Çünkü yüz yıl önce Cumhuriyet Türkiye’si de devraldığı sorunları 19. ve 20. yüzyılın en güncel ve akılcı yöntemlerini tercih ederek çözmüştür. Bu noktada hatırlatılması gereken en önemli detay, Cumhuriyet Türkiye’sinin en büyük talihinin, neredeyse her türlü probleme çözüm önerisi sunan eser ve düşüncelere sahip olmasıdır. Bugünkü Türkiye’de ise bireyler ideolojik kamplaşmanın esiri olarak günlük politika girdabına sürüklendiği için başlıca sorunlar hep anlık değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, bunalımların sürekliliğini yaratan sorunların ağır olması bireyleri gaflete düşürerek atalete sürüklemiştir.

Bugün 21. yüzyılın ikinci çeyreğine hazır olmamız için binmemiz gereken treni belki de çoktan kaçırdık. Sorunların ağırlaştırdığı bunalımların önüne geçilmesi, bu mümkün değilse bile bir nebze dindirilmesi gerekmektedir. Burada da güncel ve akılcı düşüncelere ihtiyaç vardır. Tıpkı yüz elli yıl önce Gasprinski İsmail’in yaptığı gibi, Türkçe konuşan insanların birbiriyle iletişime geçmesi, fikirlerini tartışması ve buradan da özgün düşüncelerin doğması gerekmektedir. *Yarının Kültürü*’nde tartışması tamamlanmış bir düşünce demetiyle ‘bugünü miras edebilmeyi’ amaçlıyoruz. Bu amaçla çıktığımız yolda, mevcut toplulumuza sağlıklı bir şekilde yaklaşabilmeyi umuyoruz. Zira düşünce insanının dahi, ideolojik kamplaşma ortamında, herhangi bir tarafın kolayca askeri olabildiği bu zamanda, düşünce kısırlığına mahal vermemeyi ilke edinen *Yarının Kültürü*, Türk kültürüne ve Türkiye’nin yarınlarına bir katkı olacaktır.

© *Yarının Kültürü*

Rapor No: 4

Genel Yayın Yönetmeni: Muratcan Zorcu

Editör: Nazlı Esen Albayrak

Hazırlayan: Zeynep Ezgi Kaya

Tasarım: Şerza Saka

Partileşme Sürecinde Türkiye İşçi Partisi (1961-1981) ve Behice Boran (1910-1987)

İçindekiler

1. Giriş	5
2. 1960'lı Yıllarda Sol Akımlar ve Türkiye İşçi Partisi	5
3. Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)	6
4. Mücadeleci Bir Yaşam: Behice Boran (1910-1987)	8
5. Sonuç	10
6. Kaynaklar	12

Partileşme Sürecinde Türkiye İşçi Partisi (1961-1981) ve Behice Boran (1910-1987)

1. Giriş

Türkiye’de tek parti iktidarının sona ermesinin ardından yetmişli yıllara kadar birçok parti kurulmuştur. Kurulan bu partilerin her biri farklı ideolojileri benimseyerek halkın her alanına nüfuz etmeyi başarmışlardır. Kurulan bu partilerden birisi olan Türkiye İşçi Partisi (TİP) de kuruluşundan kapanışına kadar döneme damgasını vurmuştur. Gerek kurucuları gerekse savunduğu ideoloji sayesinde işçi kesiminin siyasi arenada mücadelesini temsilen belirli bir müddet ayakta kalabilmiştir. Bu parti sol ideolojiyi benimsemiş tek parti değildir. TİP’ten önce de sol cemahta birtakım partiler oluşmuştur. Kurulduğu yıl olan 1961 yılı siyasi arenada hareketlilik taşımaktadır. Darbenin arkasından ilan edilen anayasa ile birlikte bazı haklar da özgürleştirilmiştir. İşçi haklarında, sendika ve dernek gibi kuruluşların meydana çıkmasında herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir. Bunun aksine iktidar bu alanlarda özgürlükçü politikalar uygulamıştır.

Türkiye İşçi Partisi’nin kurucularının çoğunluğunun sendikacı kimliğe sahip olması işçi ve köylü kesime hitap etmede kolaylık sağlamıştır. Parti kurulduktan sonraki yıllar içerisinde birçok toplantı ve kongre düzenlemiştir. Parti başkanlığına bazı yıllarda farklı isimler gelirken parti içi muhalefet de kaçınılmaz olmuştur. Nitekim bu gibi gelişmeler sonucunda parti içinde gruplaşmalar meydana gelmiştir. Bu gruplaşmalardan birisi de Emek Grubu adını verdikleri gruptur. Bu grubun başında Behice Boran yer almıştır. Behice Boran partinin içerisinde uzun süre mücadele vererek siyasi arenada kendisine yer edinmiştir.

Bu çalışmada 1960’lı yıllardaki sol akımlar ve Türkiye İşçi Partisi’nin kuruluş, oluşum, yükselme ve yıkım olarak adlandırabileceğimiz evreleri anlatılacaktır. Ayrıca, partiye ömrünün önemli bir kısmını adanmış akademisyen, anne ve siyasetçi Behice Boran’ın hayatı ve parti ile ilişkisi değerlendirilecektir. Çalışmanın amacı partileşme sürecinde olan Türkiye’de sol cemahta yer alan Türkiye İşçi Partisi’ni ve bu partinin kuruluşundan beri mücadele eden Behice Boran’ı görünür kılmaktır.

2. 1960’lı Yıllarda Sol Akımlar ve Türkiye İşçi Partisi

Türkiye’de sol hareketlerin tarihi çok eski olmakla birlikte bu hareketler bazı zamanlarda legal, genellikle de illegal olarak vuku bulmuştur. 1960 yılında yaşanan olayların sonucunda ilan edilen 1961 Anayasası özgürlükçü bir ortamın oluşturulmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu yıllarda ortaya çıkan sol akımlar, ülkenin alt tabakadan değil üstten gelecek olan girişimler ile gelişeceğini düşünmektedir. Gökhan Atılğan, 1960-1971 solunu üç ana akım olarak açıklamaktadır. Bunlardan ilkinin Yön-Devrim Hareketi, ikincisini Türkiye İşçi Partisi, üçüncüsünü de Millî Demokratik Devrim (MDD) Hareketi oluşturmaktadır.¹ Üç ana akımdan ilkinin oluşturulan Yön Hareketi, Yön Dergisi çevresinde oluşmuştur. Yön Dergisi, yayın hayatına TİP’in kuruluşundan

¹ Dilek Keleş, *Türkiye İşçi Partisi’nin Parlamenter Muhalefeti*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s. 14-15.

yaklaşık on ay sonra başlamıştır. Yön Dergisi, konuşulmayan belli başlı konuları gündeme getiren ilk hareket olması açısından önemlidir. Nitekim, gündeme taşıdığı konuların en önemlisi sosyalizm, ikincisi de Kürt sorunudur. Bu iki konuyu Türkiye İşçi Partisi farklı şekillerde tanımlamıştır. TİP, Kürt sorununu Doğu sorunu olarak adlandırmış ve sosyalizmden bahsederken ‘toplumcu’ kavramını kullanmıştır. Daha sonra Yön Hareketi içerisindeki kişilerin TİP’e geçerek muhalefet yürütmesi bu hareketi önemli kılmıştır. Yön Dergisi 1960 İhtilali öncesinde iktidara karşı muhalefet yapan ve yazı kadrosunda aydın, memur ve öğrencilerin yer aldığı Forum Dergisi ile çeşitli gazete ve dergilerde sesini duyurmuştur.² Dönemin muhaliflerinden İlhami Soysal ve İlhan Selçuk gibi önemli kişiler de yazılarını bu dergi ve gazetelerde yazmıştır. Yön Dergisi etrafında toplanan kesim düzenin değişmesini istemektedir. Ayrıca demokratik bir iradenin ülke yönetiminde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Nitekim, 20 Aralık 1961 tarihinde Yön Dergisi yayın hayatına haftalık fikir ve sanat gazetesi olarak başlamıştır.³ Kurucuları Mümtaz Soysal, Doğan Avcıoğlu ve Cemal R. Eyüboğlu’dur.⁴ Yön Dergisi etrafında toplanan kesimde genel görüş olarak yukarıdan devrimci bir istek ağırlıklı olmuştur.

Yön Dergisi kadrosuna göre, muasır medeniyetler eşiğine gelebilmek, iktisadi alanın düzenli bir şekilde kalkınması ile mümkündür. Öncelik, iktisadi hayatın düzenlenmesi olmalıdır. Fakat bu düzenlemeler kapitalist özelliklere göre oluşmamalıdır. Yön Dergisi’nin izlediği politika devletçi ve anti-feodaldır.⁵ Yön Dergisi etrafındakiler millî bir demokrasi oluşturmak için millî cephe kavramını oluşturmuşlardır. Yöncüler için Türkiye’nin en önemli sorunlarının başında kalkınma, demokrasi ve bağımsızlık gibi konular gelmektedir. Kalkınma konusunda köylünün iyileştirilmesi Yöncülerin başta gelen mevzularındandır.⁶ 30 Haziran 1967 tarihinde Yön Dergisi yayın hayatına veda etmiştir. Daha sonra yerini 1969’da kurulan Devrim Dergisi almıştır.⁷ Bu tarihten sonra iktidara yönelik devrim stratejileri sunulmuştur. Yön, fikir dergisi olma özelliğini taşıırken Devrim Dergisi parlamentarizmi hedef alarak devrimci bir yol izlemiştir.⁸ Nitekim iktidara gelebilmek için devrim, ihtilal veya parlamenter yollardan hangisinin seçileceği tartışmalarına dâhil olan sol akımlardan önemli bir isim de Türkiye İşçi Partisi olmuştur.

3. Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)

² Keleş, *a.g.t.*, s. 15-16.

³ Hayrettin Ciba, *Osmanlı’dan 1971’e Türkiye’de Sosyalist Muhalefet*, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2022, s.42-43; Nurullah Çayın, *1960’larda Sosyo-Politik Ortam ve Türkiye İşçi Partisi’nin TBMM’de Temsiliyeti*, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Batman 2019, s. 59-62.

⁴ Fahrettin Altun, “Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C: 2, S: 1, 2004, s. 503-504.

⁵ Altun, *a.g.m.*, s. 556-557.

⁶ *A.g.m.*, s. 558.

⁷ Ciba, *a.g.t.*, s.45; Ebru Gençalp, “Türk Siyasal Yaşamında Ana-Akım Dışı Bir Siyasal Parti ve Propaganda Örneği: TİP ve 1965 Seçimleri”, *Political Communication in Theory and Practice Symposium: Non-Western Approaches Proceeding Book 2018* (12-13 October 2018 Aydın), s. 217.

⁸ Keleş, *a.g.t.*, s. 20-21.

Türkiye İşçi Partisi Türk-İş'e bağlı, içlerinde Kemal Türkler ve Kemal Nebioğlu'nun da bulunduğu toplam on iki sendikacı tarafından 13 Şubat 1961 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur.⁹ Türk-İş'in sol cenahından olan isimler sendikal örgütlenme, grev ve iş mevzuatı gibi sorunların belirli bir çözümle sonuçlanması adına harekete geçmişlerdir. Nitekim bu sorunların mevcut siyasal düzende gerçekleşmeyeceğini dile getirmişlerdir. Bir araya gelen bu on iki sendikacı CHP'nin işçi kesiminin problemlerine çözüm yaratabileceğini düşünmüyorlardı. Bundan dolayı, artık yeni bir parti kurmanın ve bunun için doğru adımların atılmasının gerekli olduğu anlaşılmıştır. Türkiye İşçi Partisi, bünyesinde farklı kesimden gelen insanları barındırmaktadır. Neticede sendikacı kimliğindeki işçilerin kurmuş olduğu sol bir partidir.¹⁰ Mehmet Ali Aybar eserinde parti kurucularının açıklamalarını aktarmıştır. Bunlar: Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluş amacının işçi sınıfından olan kesimin haklarını korumak ve bu zamana kadar işçi kesiminden olanların mevcut olan siyasi partilerin içerisinde silindiği şeklindedir.¹¹ Partinin genel başkanı Avni Erakalın, ikinci başkanı Kemal Türkler, genel sekreteri ise Şaban Yıldız'dır.¹²

Türkiye İşçi Partisi kuruluşunun ilk yıllarında pek fazla ses getirememiştir. Daha sonraki süreçte aydın kesimden olan insanları partiye çekmeye çalışmışlardır. Hatta bazı partililer genel başkanın aydın kesimden olması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bunun gerçekleşebilmesi için de bazı aydınlara teklifler sunulmuştur. Teklif sunulan aydınlar arasında Nadir Nadi, Sadi Irmak, Yaşar Kemal ve Mehmet Ali Aybar gibi önemli isimler yer almıştır. Ortak bir görüşe varılarak Mehmet Ali Aybar isminde anlaşılmış ve kendisine teklif sunulmuştur. Aybar 9 Şubat 1962 tarihinde Türkiye İşçi Partisi'nin genel başkanı olmuştur.¹³ Mehmet Ali Aybar'ın genel başkan olduğu dönem boyunca parti önemli bir dönüşüm yaşamıştır. TİP 1962'den itibaren sosyalleşmeye başlayacak, örgütsel ve ideolojik kimliğine de kavuşacaktır. Aybar örgütlenme konusunda hızlı adımlar atarak doğu ve güneydoğuda örgütlenme adımlarını atmıştır. Aybar döneminde yurt içi geziler düzenlenerek Gaziantep, Kayseri ve Malatya gibi illere ziyaretler gerçekleştirilmiştir.¹⁴ Bu geziler sırasında TİP binalarına saldırılar da düzenlenmiştir.¹⁵ Bunlara rağmen parti büyümeye devam etmiştir.

Türkiye İşçi Partisi'nin en önemli ilkeleri arasında anayasaya saygı ile kapitalist olmayan kalkınmanın mevcut olduğu ve işçilerin iktidarda olduğu bağımsız bir Türkiye yaratma düşüncesini sayabiliriz. 1961'deki parti programında Cumhuriyet'e ve anayasaya bağlılıkları ile devrimlere sahip çıkılacağı belirtilmiştir. Türkiye İşçi Partisi herhangi bir işçi diktatörlüğünü

⁹ Hasan Döner, *Türkiye İşçi Partisi'nin Geçirdiği Siyasal Dönüşüm Süreçlerinin Arka Planı (1961-1969)*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman 2017, s. 45.

¹⁰ Ciba, *a.g.t.*, s.39-41; M. Hakan Koçak ve Aziz Çelik, "Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2016/2, s. 655-656.

¹¹ Mehmet Ali Aybar, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 159.

¹² Aybar, *a.g.e.*, s.158-159; Çayın, *a.g.t.*, s. 65.

¹³ Döner, *a.g.t.*, s.46; Yıldırım Koç eserinde Aybar'ın partinin başına geçtiği yıl olan 1962'den sonra partinin sendikacı parti kimliğinden çıkıp sosyalist bir partiye dönüştüğünü aktarmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Yıldırım Koç, *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003, s. 72-73.

¹⁴ Aybar, *a.g.e.*, s. 176-177.

¹⁵ Aybar eserinde bu konu hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Detaylı bilgi için bkz. Aybar, *a.g.e.*, s. 178-181.

savunmamaktadır. Ayrıca özel mülkiyete ve miras hakkına da saygılı olduklarını programlarında belirtmişlerdir. Türkiye İşçi Partisi herhangi bir siyasal ve ekonomik boyunduruğa da karşı durmuşlardır. Nitekim parti anti-emperyalist ve anti-kapitalist bir özelliğe de sahiptir.¹⁶

Türkiye İşçi Partisi'nin girmiş olduğu ilk seçim 1963 yerel seçimleridir. Parti bu seçime “kendine oy ver” sloganı ile katılmıştır.¹⁷ Parti bu seçime örgütlenmiş olduğu dokuz ilde ve bu illere bağlı olan otuz bir ilçede dâhil olmuştur.¹⁸ 1963 yerel seçimlerinden toplam 37.900 oy almıştır. Bu oyların içerisinde 14.457'si İstanbul'dandır.¹⁹ TİP bu seçimle birlikte bazı ilçelerde (Lice ve Gölcük) Belediye Meclisine birer tane üye kazandırmıştır. Bu seçimden sonra partiye önemli isimlerden de katılım olmuştur. Bunlardan bazıları Sadun Aren, Kenan Somer ve İsmet Sungurbey'dir.²⁰

9-10 Şubat 1964 tarihinde Türkiye İşçi Partisi'nin Birinci Büyük İzmir Kongresi gerçekleşmiştir.²¹ Bu kongrenin sonucunda genel yönetim kurulu üyeliğine Mehmet Ali Aybar, Tarık Ziya Ekinci, Sadun Aren ve Kemal Nebioğlu gibi isimler seçilmiştir.²² 1964 yılında bazı konulardaki anlaşmazlıklar sonucunda parti içerisinde muhalif sesler çıkmaya başlamıştır. Bunun neticesinde TİP'te birinci tasfiye hareketi gerçekleşmiştir. 7 Haziran 1964 tarihinde gerçekleşen Cumhuriyet Senatosu Seçimleri'ne TİP girememiştir. 27 Aralık 1964 tarihinde Türkiye İşçi Partisi'nde ikinci tasfiye hareketi Ağırnaslı'nın tasfiyesi ile gerçekleşir.²³ 1965 Milletvekilliği Genel Seçimleri'nde ise TİP on beş vekil çıkartmıştır.²⁴ Bu vekillerden birisi, seçimlere bağımsız olarak katılan Çetin Altan'dır.²⁵

1966 yılında gerçekleştirilen Cumhuriyet Senatosu Seçimleri'nde Fatma Hikmet İsmen senatör olarak Kocaeli'den seçilmiştir.²⁶ Bu seçimdeki oy oranları diğer seçimlere göre düşük kalmıştır. Türkiye İşçi Partisi'nin ikinci büyük kongresi 20-24 Kasım 1966 tarihindeki Malatya Kongresi sürecidir. Bu kongreden sonra 10 Eylül 1966 tarihinde TİP'in birinci olağanüstü kongre süreci gerçekleşmiştir.²⁷ Malatya Kongresi'nden sonra artan muhalefeti fark eden yönetim, parti içerisindeki muhaliflerin tasfiyesine başlamıştır. On üç kişinin partiden tasfiyesi istenmiştir. Bu olaya on üçlerin tahliyesi de denmiştir.²⁸

¹⁶ Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, *Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1962, s.6-7.

¹⁷ Döner, *a.g.t.*, s. 47.

¹⁸ Keleş, *a.g.t.*, s. 46.

¹⁹ Döner, *a.g.t.*, s. 47-48.

²⁰ *A.g.t.*, s. 48.

²¹ Günay Dumrul Uygur, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi (1961-1971)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020, s. 99.

²² Döner, *a.g.t.*, s. 49-50.

²³ *A.g.t.*, s. 51-52.

²⁴ Erkan İnan, *Demokratik Sosyalizm Modelinde Siyasal Katılım: Türkiye İşçi Partisi Örneği 1961-1971*, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2022, s.152-153; Aybar, *a.g.e.*, s. 243; 1965 seçimlerinin detaylı bir değerlendirmesi için bkz. Gençalp, *a.g.m.*, s. 220-222.

²⁵ Döner, *a.g.t.*, s. 54; Çayın, *a.g.t.*, s. 77.

²⁶ *gös.yer.*

²⁷ Döner, *a.g.t.*, s. 55-59

²⁸ Döner, *a.g.t.*, s. 59-60.

1968 seçimlerinde de Türkiye İşçi Partisi milletvekili ve senatör çıkaramamıştır. 1968 yılında birçok öğrenci hareketi gerçekleşmiştir. Bu hareketlerden TİP'li gençler de etkilenmiştir. Bunların bir sonucu olarak Aybar'a karşı eleştiriler yükselmiştir. Bu eleştirilerden sonra bir taraftan Sadun Aren-Behice Boran muhalefeti oluşmuşken diğer taraftan gençlik Aybar'dan uzaklaşmaya başlamıştır. Bunların sonucunda parti içerisindeki muhalif sesler yükselmeye başlamıştır.²⁹ Takvimler 28 Aralık 1968'i gösterdiğinde Türkiye İşçi Partisi büyük olağanüstü kongresini Ankara'da toplamıştır. Bu kongrenin başkanlığını Rauf Çapan yapmıştır.³⁰ Bu kongrede parti içindeki muhalefet, genel başkanın değişmesini istemiştir. Kongrede parti tüzüğü'nün ikinci maddesine partinin bağımsız, sosyalist ve demokratik parti olduğu eklenmiştir.³¹ Bu kongre sonucunda Mehmet Ali Aybar genel başkan olmuştur. Ayrıca parti tüzüğü'ne de sosyalizm sözcüğü dâhil edilmiştir.³² 1969'da gerçekleşen genel seçimler sonucunda Mehmet Ali Aybar ve Rıza Kuas İstanbul milletvekili olarak seçilmişlerdir.³³ Bu seçimden alınan oy, önceki seçimlere göre daha düşük olmuştur. Bu seçimden sonra Aybar'ın parti yönetim anlayışı yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Daha sonra partililer Aybar'dan bir bildiri yayımlamasını istemiştir. Nitekim Kasım 1969'da toplanan kurulda Aybar, yapmış olduğu konuşmanın ardından istifa dilekçesini sunmuştur.³⁴ Aybar'ın istifasının ardından genel başkanlığa avukat olan Mehmet Ali Aslan getirilmiştir. Fakat başkanlığı uzun sürmeyerek kısa bir süre sonra istifa etmiştir. Düzenlenen genel yönetim kurulu toplantısında (21 Aralık 1969) Şaban Yıldız genel başkan seçilmiştir. Bu seçimin ardından Aybar, genel yönetim kurulundan da istifa etmiştir. Aybar'ın kuruldaki istifasını Yaşar Kemal ve Samim Kocagöz takip etmiştir. Fakat Aybar kısa bir süre sonra, kendisine gelen tepkiler sonunda, Genel Yönetim Kurulu Üyeliğine devam etmiştir.³⁵

Türkiye İşçi Partisi 29-31 Ekim 1970 tarihlerinde Ankara'da büyük bir kongre düzenlemiştir. Parti içerisinde Sadun Aren ve Behice Boran muhalefeti üstünlük sağlamıştır. Kongre sonunda genel yönetim kurulu başkanlığına Behice Boran getirilmiştir.³⁶ Millî Demokratik Devrim tezinin TİP içerisinde savunulması da bu kongre sonunda yasaklanmıştır. Türkiye İşçi Partisi'nin tüzüğü'nde yer alan Kürt meselesi hakkındaki maddenin gerekçe gösterilmesi sonucunda parti 1971 yılında kapatılmıştır.³⁷ Kapatılmanın ardından aralarında Behice Boran'ın da olduğu önemli isimler hüküm giymiştir.

4. Mücadeleci Bir Yaşam: Behice Boran (1910-1987)

²⁹ Dumrul Uygur, *a.g.t.*, s. 104-105.

³⁰ Dumrul Uygur, *a.g.t.* s. 105.

³¹ Dumrul Uygur, *a.g.t.*, s. 106.

³² Döner, *a.g.t.*, s. 65.

³³ Döner, *a.g.t.*, s. 66.

³⁴ Dumrul Uygur, *a.g.t.*, s. 11-12.

³⁵ Döner, *a.g.t.*, s. 67-68.

³⁶ Dumrul Uygur, *a.g.t.*, s.108-109; Döner, *a.g.t.*, s. 68-71.

³⁷ Dumrul Uygur, *a.g.t.*, s.110-111; Döner, *a.g.t.*, s. 71-72; Keleş, *a.g.t.*, s.59-60; Çayın yüksek lisans tezinde partinin kapatılma nedeninin Kürt sorununu ele alan Halklar Bildirgesi'nin yayımlanması olduğunu aktarmaktadır. Çayın, *a.g.t.*, s. 68.

Behice Sadık (Boran) 1910 yılının 1 Mayıs'ında Bursa'da dünyaya gelmiştir. Ailesi Kazanlı bir Tatar göçmeniydi. Babası ticaretle uğraşıyordu. Annesi ve babasının okuma-yazması olduğundan aile çocukların eğitimlerine önem vermiştir.³⁸ Aile hayatında siyasette aktif olan herhangi biri bulunmamıştır. Behice Sadık eğitime ilk önce Bursa'da bir ilkokula giderek başlamıştır. Fakat buradaki eğitimini tamamlayamadan aile İstanbul'a göç etmiştir. İstanbul'a geldiklerinde, Behice Sadık, eğitime Fransız bir okulda devam etmiştir. Fakat dönemin uygulamaları sonucunda Fransız okulu kapatılınca eğitimini farklı bir yerde sürdürmüştür.. Ortaokul ve liseyi Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde okumuştur.³⁹ Nitekim 1931 yılında bu okulu birinci olarak bitirmiştir. Bu başarısının ardından aynı yıl Darülfünun'un felsefe dalında yükseköğrenimine başlamıştır. Behice Sadık burada okurken başarılı bir öğrencilik dönemi geçirmiştir. Burada eğitimine devam ederken kolejin hazırlık sınıfında da öğretmen vekili olarak ders vermekteydi.⁴⁰ Behice Sadık'ın ablası bu dönem Manisa'dadır. Atamasını ablasının yanına yaptırmıştır. Sadık burada da bir yıl ortaokul İngilizce öğretmenliği yapmıştır. Behice Sadık 1934 yılında Michigan Üniversitesi'nde doktora eğitimine başlamıştır.⁴¹ Buradaki eğitimi de dört yıl sürmüştür. Buradaki eğitiminin ikinci yılında sosyoloji alanına yönelmiştir. Doktora yaptığı sırada arkadaşlarıyla sosyoloji üzerinden tartışmalar yürütmüştür. Almış olduğu sosyal antropolojiye giriş dersi eğitim hayatının dönüm noktası olmuştur. Bu sırada Marksizm hakkında bir ödev hazırlamıştır. Eğitiminin bu aşamasında yavaş yavaş Marksizm'e ilgi duymaya başlayarak bu alandaki temel eserleri okumuştur. Behice Sadık bu dönemde toplum gibi bir yapının dönüşümünde bireysel rolün olmadığını, bunun bir parti/örgüt işi olduğunu kavramıştır. ABD'deki eğitimi sırasında oradaki siyasi ve sosyal havadan etkilenmiştir. Sadık "*Bir Mesleki Mobilité İncelemesi: 1910-1930 Yılları Arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde Meslek Gruplarının Yaş Dağılımı Analizi*" başlıklı doktora tezini yazmıştır.⁴² Behice Sadık 1938 yılında doktorasını alarak ABD'den doktora alan ilk kadın olarak tarihe adını yazdırmıştır. Ayrıca Türkiye'de de sosyoloji doktorasına sahip ilk kadın olmuştur. Bu aşamadan sonra iş konusunda sıkıntılar yaşamışsa da nihayetinde 1939 yılında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine sosyoloji doçenti olarak atanmıştır.⁴³

Behice Boran, akademisyen olarak görev yaptığı yıllarda sosyoloji alanında farklı konularda çalışmalar yapmıştır. Çalışmalarında kullanmış olduğu metot ve kuram hep aynı kalmıştır. Behice Boran hem kent hem de kırsal bölgelerdeki çeşitli konulardan oluşan saha araştırmaları yapmıştır. Toplumsal yapı ve kalkınma, gençlik çalışmaları gibi konularda araştırmalar yapmıştır. Konular farklı olsa dahi izlemiş olduğu kuram ve metot birbirleriyle uyum içerisinde ilerlemiştir. Akademik hayatındaki çalışmalarına edebiyat ve sanat sosyolojisi gibi

³⁸ Mete Çetik, "Bir Akademisyen Olarak Behice Boran", *Biyografya: Behice Boran 2*, (Yay.haz. Ayşegül Yaraman), Bağlam Yayınları, İstanbul 2002, s. 29.

³⁹ Çetik, *a.g.e.*, s. 30.

⁴⁰ Buradaki öğrencileri arasında Mina Urgan'da yer almaktaydı. Detaylı bilgi için bkz. Mina Urgan, "Behice Boran Hakkında", *Biyografya Behice Boran 2*, (Yay.haz. Ayşegül Yaraman), Bağlam Yayınları, İstanbul 2002, s.1 65.

⁴¹ Çetik, *a.g.e.*, s. 31.

⁴² İlhan Tekeli, "Sosyal Bilimci ve Siyasetçi Olarak Behice Boran Hesabı Akılla Verilen Bir Yaşam", *Sosyoloji Dergisi*, S:23-24, 2011, s. 5.

⁴³ Buraya atanmasında üç yılda doçentlik tezini hazırlama şartı koyulmuştur. Bkz. Tekeli, *a.g.m.*, s. 6.

alanlardaki çalışmalarını da eklemiştir. Adımlar ile Yurt ve Dünya Dergisi gibi dergilerde de sosyolojik araştırmalarını yayımlamıştır. 1943 yılında Sosyoloji Anlayışında İkilik adlı makalesini kaleme almıştır.⁴⁴ Daha sonra toplumsal gerçeklik ve toplumbilim anlayışı hakkındaki tartışmalarını; *Sosyolojide Yeni Araştırma Esasları* (1940), *Hangi Manada Millî İlim*, (1943), *Sociology in Retrospect* (1947) adlı makalelerinde ve 1945 yılında da *Toplumsal Yapı Araştırmaları* adlı kitabında neşretmiştir. Boran'a göre toplum, kurumların bir araya geldiği bir bütündür. Behice Boran'ın sosyal bilim anlayışı hiçbir zaman doğa ve sosyal bilimleri ayınlamamıştır. Ekonomik ve Sosyal Kanunlara Karşı Gelinmez (1944) adlı makalesinde de iktisat tarihi içerisinde dokümanın mahiyetine ve Türkiye'deki ilerleyişine değinmiştir.⁴⁵

Bu dönemlerde yaşanan olaylar sonucunda akademiden ayrılıklar da yaşanmıştır. Bunlar antikomünizm söylevleriyle galeyana getirilen genç kuşağın şiddete başvurarak fakülteye baskı kurmaya başlaması ile gerçekleşmiştir. Üniversite ve yargı oluşumları bu olayların yaşandığı sırada dışarıda kalmıştır. Behice Boran ve diğer iki isim de görevlerini kötüye kullandıkları gerekçe gösterilerek 1948'de üniversite dışında bırakılmıştır. Aynı zamanda bu yıl içerisinde (1948) Nevzat Hatko ile evlenmiştir.⁴⁶ Daha sonra 1950 yılında Behice Boran ve diğer iki akademisyen de beraat etmiştir.⁴⁷

Behice Boran'ın siyasi kimliğine baktığımızda, onun en az akademik kimliği kadar hareketli bir siyasi kimliğe de sahip olduğunu görürüz. Buradaki anlatım TİP'teki faaliyetleriyle sınırlı bırakılmıştır. Boran, 1961 yılında kurulan TİP'e verdiği uğraşlar sonucunda 1962'de üye olmuştur. 1964 yılında toplanan TİP'in Birinci Büyük Kongresi'nde genel yönetim kurulu üyeliğine seçilmiştir. Gerçekleştirilen 1965 yılı seçimlerinde meclise giren on beş vekil içerisinde Boran da Urfa'dan milletvekili olarak seçilmiştir. Fatmagül Berktaş, yazısında Boran'ın 1965-1969 arasındaki dönemde meclis içerisinde toplam elli yedi kez söz hakkı aldığını aktarmaktadır.⁴⁸ Boran'ın yapmış olduğu bu konuşmalar onu daha çok partinin dış politika sözcüsü gibi göstermiştir. 1966'da gerçekleştirilen Malatya Kongresi'nde Behice Boran Merkez Yürütme Kurulu'na seçilmiştir.⁴⁹ Kongrenin sonunda Millî Demokratik Devrim taraftarlarının partiden tasfiye işlemlerinde Aybar ile Boran beraber hareket etmişlerdir. 1968'de yaşanan öğrenci olayları ve Sovyetlerin Çekoslovakya'ya yaptığı müdahale sonucunda partide de hareketlenmeler kaçınılmaz olmuştur. Behice Boran sosyalizmin her ülkede toplumsal yapının özelliklerine göre

⁴⁴ Hayriye Erbaş, "Türkiye'de Bedeller Ödemiş Bir Sosyolojik Düşünce Ustası: Sosyolog Behice Boran", *Mülkiye Dergisi*, 39/3, 2018, s.1 3.

⁴⁵ Erbaş, a.g.m., s. 13-22.

⁴⁶ Bu evlilikten 1951 yılında Dursun adında bir oğlu olmuştur. Behice Boran'ın toplamda üç çocuğu olmuştur fakat sadece Dursun hayatta kalabilmiştir. Bkz. Sıdika Su, Ersin Salman ve Nurten Tunç, "Sıdika Su, Ersin Salman ve Nurten Tunç", *Akıntıya Karşı... Behice Boran*, (Yay.haz. Güzella Bayındır vd.), Yazılama Yayınevi, İstanbul 2010, s. 79.

⁴⁷ Tekeli, a.g.m., s. 26-27.

⁴⁸ Fatmagül Berktaş, "Olağandışı Bir Kadın: Behice Boran" *Biyografya Behice Boran 2*, (Yay.haz. Ayşegül Yaraman), Bağlam Yayınları, İstanbul 2002 s. 13.

⁴⁹ Tekeli, a.g.m., s. 31-32.

şekil alacağını belirtmiştir.⁵⁰ Boran *Milliyet* gazetesinde Sovyetlerin Çekoslovakya'ya yapmış olduğu müdahaleyi eleştirmiştir. Behice Boran ve Aybar, Marksist-Leninist görüşlerde çalışmalar sunarak diğer partililerden farklılık yaratmışlardır. Boran ve Aren grubu diğer partililerden ayrı olarak sürdürdükleri mücadelelerini çıkartmış oldukları Emek (1969) adlı dergide sürdürmüşlerdir. Nitekim 1970 yılında yapılan toplantıda yönetim Emek grubunun eline geçmiştir. Bunun sonucunda Behice Boran genel sekreter olmuştur. Boran siyasi arenada daha da büyüyerek 1970'te Türkiye İşçi Partisi'nin genel başkanı olarak seçilmiştir. Gerçekleşen askerî darbe ile ilan edilen muhtıra sonucunda 1971'de Boran tutuklanmış, parti de kapatılmıştır. 1972'de tutuklanan Boran 1974'te çıkan ayla birlikte serbest bırakılmıştır.⁵¹

Birtakım oluşumlar sonucunda TİP'liler II. Türkiye İşçi Partisi'ni kurmaya çabalarlar. Behice Boran'a teklif götürülerek aralarına katılması istenmiştir. Boran birtakım ailevi sorunlardan dolayı başta aralarına katılmak istememiş, yalnızca gerçek ve bilimsel bir işçi sınıfı partisi kurulacaksa aralarına katılacağını belirtmiştir. 1974'te eski TİP'lilerle bir araya gelmiştir. Parti programını da Boran hazırlamıştır. Nitekim 1 Mayıs 1975 tarihinde elli kişilik kurucu kadrosuyla II. Türkiye İşçi Partisi kurulmuştur.⁵² 1977'de partinin Birinci Kongresi toplanmıştır. 12 Eylül 1980'de de parti bocalanmaya başlamıştır. Bundan sonraki süreçte parti yasal olmayan bir kimlikle yoluna devam ettirilmiştir. Partiyi örgütleme görevi de Boran'a devredilmiştir. Behice Boran darbe sabahı sekiz kişiden oluşan bir merkez komite oluşturmuştur.⁵³ Bu olaylar sonucunda mahkemeye çıkmak istemeyen birkaç partili ve Boran da yurt dışına çıkmıştır. Boran ölünceye dek (10 Ekim 1987) sürgün hayatı yaşamıştır. Boran, Sofya, Belçika, Brüksel ve Almanya gibi Avrupa ülkelerinde oğluna hasret bir şekilde yaşamını sürdürmüştür.⁵⁴ 12 Eylül'den sonra diğer partiler gibi TİP de kapatılmıştır. 1987 yılında Brüksel'de yapılan toplantıda TİP ile TKP'nin "Türkiye Birleşik Komünist Partisi" adı ile birleşeceği kararı açıklanmıştır. Birleşme 1988 yılında gerçekleşmiştir. Behice Boran 1987 yılında Brüksel'deki evinde kalp krizi geçirerek vefat etmiştir. Cenazesi Türkiye'ye getirilerek törenle birlikte defnedilmiştir.⁵⁵

5. Sonuç

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye'de partileşme süreci çalkantılı geçmiştir. Nitekim siyasi arenadaki sol ve sağ cemahta bulunan partilerin iktidara geçme mücadelesi de yoğun olmuştur. Hem sol ideolojiden olan hem de işçi sınıfını mecliste temsil eden parti Türkiye İşçi Partisi'dir. Kuruluşundan kapanışına kadar ülkede işçiyi ve işçi haklarını en ön planda tutarak belirli yıllarda yüksek oy almayı başarmıştır. Parti, kuruluşundan bu yana emperyalizm karşıtı bir görüş benimsemiştir. Parti her zaman ülkenin dış politika anlayışını eleştirir vaziyette olmuştur.

⁵⁰ A.g.m., s.33; Boran toplumsal değişimin sınıflar tarafından gerçekleşeceğini düşünür. Bkz. Gökhan Atılğan, "Gökhan Atılğan", *Akıntıya Karşı... Behice Boran*, (Yay.haz. Güzella Bayındır vd.), Yazılama Yayınevi, İstanbul 2010, s. 31.

⁵¹ A.g.m., s. 34.

⁵² Gökhan Atılğan, *Behice Boran Siyasal ve Entelektüel Bir Biyografi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 232-233.

⁵³ Atılğan, *a.g.t.*, s. 264-266.

⁵⁴ *A.g.t.*, s. 266-267.

⁵⁵ Tekeli, *a.g.m.*, s. 37.

Köylü kesim ile ilişkilerini iyi tutarak oylarını artırmışlardır. Partililer grev ve toplu sözleşme gibi hakların önündeki engellerin dönemin hükûmeti sebepli olduğunu söyleyerek eski ve yeni politikalara her zaman muhalif olmuşlardır.

Türkiye İşçi Partisi'nde önemli rol oynayan isimlerden birisi de Behice Boran'dır. Boran gerek akademik hayatta gerekse siyasette aktif görev almıştır. Hayatı hep bir şeylerle mücadele içerisinde geçen Behice Boran'ın parti içerisinde de birtakım isimlerle mücadele ettiği görülür. Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği kız çocuklarından birisi olarak eğitimde ve siyasette her zaman istikrarlı bir şekilde ilerleme göstermiştir. Nitekim yaşam mücadelesi bugün dahi birçok kadına ilham vermektedir.

Altun, F. (2004). *Kemalist bir modernleşme yorumu olarak Yön Dergisi*. **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2(1), 551–575.

Atılğan, G. (2007). *Behice Boran: Siyasal ve entelektüel bir biyografi* [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Atılğan, G. (2010). Gökhan Atılğan. İçinde G. Bayındır vd. (Yay. haz.), *Akıntıya karşı... Behice Boran* (s. 23–39). Yazılama Yayınevi.

Aybar, M. A. (2014). *Türkiye İşçi Partisi tarihi*. İletişim Yayınları.

Berktaş, F. (2002). Olağandışı bir kadın: Behice Boran. İçinde A. Yaraman (Yay. haz.), *Biyografiya: Behice Boran 2* (s. 13–26). Bağlam Yayınları.

Ciba, H. (2022). *Osmanlı'dan 1971'e Türkiye'de sosyalist muhalefet* [Yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Çayın, N. (2019). *1960'larda sosyo-politik ortam ve Türkiye İşçi Partisi'nin TBMM'de temsiliyeti* [Yüksek lisans tezi, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Çetik, M. (2002). Bir akademisyen olarak Behice Boran. İçinde A. Yaraman (Yay. haz.), *Biyografiya: Behice Boran 2* (s. 27–66). Bağlam Yayınları.

Döner, H. (2017). *Türkiye İşçi Partisi'nin geçirdiği siyasal dönüşüm süreçlerinin arka planı (1961–1969)* [Yüksek lisans tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Erbaş, H. (2018). Türkiye'de bedeller ödemiş bir sosyolojik düşünce ustası: Sosyolog Behice Boran. **Mülkiye Dergisi**, 39(3), 5–57.

Gençalp, E. (2018). Türk siyasal yaşamında ana-akım dışı bir siyasal parti ve propaganda örneği: TİP ve 1965 seçimleri. *Political Communication in Theory and Practice Symposium: Non-Western Approaches Proceeding Book* (12–13 Ekim 2018, Aydın), 211–231.

İnan, E. (2022). *Demokratik sosyalizm modelinde siyasal katılım: Türkiye İşçi Partisi örneği (1961–1971)* [Doktora tezi, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].

Keleş, D. (2009). *Türkiye İşçi Partisi'nin parlamenter muhalefeti* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Koç, Y. (2003). *Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihi*. Kaynak Yayınları.

Koçak, M. H. & Çelik, A. (2016). Türkiye işçi sınıfının ayağa kalktığı gün: Saraçhane mitingi. **Çalışma ve Toplum Dergisi**, (2), 647–678.

Su, S., Salman, E. & Tunç, N. (2010). Sıdika Su, Ersin Salman ve Nurten Tunç. İçinde G. Bayındır vd. (Yay. haz.), *Akıntıya karşı... Behice Boran* (s. 67–88). Yazılama Yayınevi.

Tekeli, İ. (2011). Sosyal bilimci ve siyasetçi olarak Behice Boran: Hesabı akılla verilen bir yaşam. **Sosyoloji Dergisi**, (23–24), 1–45.

Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi. (1962). *Türkiye İşçi Partisi tüzüğü* (s. 6–7). İstanbul Matbaası.

Urgan, M. (2002). Behice Boran hakkında. İçinde A. Yaraman (Yay. haz.), *Biyografya: Behice Boran* 2 (s. 164–170). Bağlam Yayınları.

Uygur, G. D. (2020). *Türkiye İşçi Partisi tarihi (1961–1971)* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].